

Роль тренінгових занять у формуванні готовності студентів-майбутніх педагогів до реалізації особистісно-орієнтованого підходу

Hurtovenko N.V. The role of trainings in the formation of students-future teachers' readiness to the personality-oriented approach realization / N.V. Hurtovenko // Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, G.S. Kostiuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / scientific editing by S.D. Maksymenko, L.A. Onufrieva. – Issue 33. – Kamianets-Podilskyi : Aksioma, 2016. – P. 139–148.

Н.В. Гуртовенко. Роль тренінгових занять у формуванні готовності студентів-майбутніх педагогів до реалізації особистісно-орієнтованого підходу. У статті досліджено проблему готовності в контексті формування професіонала та можливостей самореалізації майбутніх педагогів у процесі вузівської та післявузівської підготовки. Констатовано вплив модернізації суспільства на досліджуваний феномен та його вимоги до педагога, як особистості індивідуальної, діяльність якої спрямована на особистісно-орієнтований підхід та надання можливості обміну досвідом. Визначено фактори, що значною мірою впливають на формування досліджуваного процесу становлення майбутнього педагога щодо реалізації підходу у практичній діяльності. З'ясували відмінні ознаки традиційної системи освіти від сучасної та головні тенденції змін, а також їх вплив на формування та реалізацію визначеного підходу. Представлено рівні та погляди вчених на психологічну готовність і її формування у майбутніх професіоналів. Також оцінено роль тренінгових занять у процесі підготовки студентів, визначено індивідуальні якості особистості педагога, які можна сформувати таким чином. Проаналізовано тренінгові заняття та констатовано той факт, що під час тренінгових занять студенти повинні мати можливість побудувати власний перспективний план поетапних шляхів саморозвитку, розглянути проблемні ситуації під призмою діяльності педагога, оцінити себе та ефективність своєї самореалізації в умовах вищого навчального закладу, де більшість студентів реально мають усвідомлювати свої слабкі і сильні сторони, виховувати стійке бажання розвивати себе в умовах навчального закладу. Крім того, визначено перспективу подальших досліджень з обраного напрямку та її роль у самореалізації особистості.

Ключові слова: готовність, тренінг, особистісно-орієнтований підхід, педагог, діяльність, самореалізація, гуманізм.

Н.В. Гуртовенко. Роль тренінгових занять в формуванні готовності студентів-будущих педагогів к реалізації особистісно-орієнтованого підходу. В статті досліджена проблема готовності в контексті формування професіонала і можливостей самореалізації майбутніх педагогів в процесі вузовської і післявузовської підготовки. Констатовано вплив модернізації суспільства на досліджувані феномени і його вимоги к педагогу, як особистості індивідуальної, діяльність якої спрямована на особистісно-орієнтований підхід і надання можливості обміну досвідом. Визначено фактори, які мають значущий вплив на формування і реалізацію досліджуваного процесу становлення майбутнього педагога по реалізації підходу в практичній діяльності. Виявлено відмінні ознаки традиційної системи освіти від сучасної і основні тенденції змін, а також їх вплив на формування і реалізацію певного підходу. Представлено рівні і погляди вчених на психологічну готовність і її формування у майбутніх професіоналів. Також оцінено роль тренінгових занять в процесі підготовки студентів, визначено індивідуальні якості особистості педагога, які можна сформувати таким чином. Проаналізовані тренінгові заняття і констатовано той факт, що в час тренінгових занять студенти повинні мати можливість побудувати власний перспективний план поступових шляхів саморозвитку, розглянути проблемні ситуації під кутином діяльності педагога, оцінити себе і ефективність своєї самореалізації в умовах вищого навчального закладу, де більшість студентів реально повинні усвідомлювати свої слабкі і сильні сторони, виховувати стійке бажання розвивати себе в умовах навчального закладу. Крім того, визначено перспективи подальших досліджень по вибраному напрямку і її роль в самореалізації особистості.

Ключевые слова: готовность, тренинг, личностно-ориентированный подход, педагог, деятельность, самореализация, гуманизм.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Соціально-економічні та політичні зміни, що відбулися в суспільстві останнім часом, досить суттєво змінили характер взаємовідносин. У процесі навчання потрібно прагнути допомогти студентам усвідомити свою індивідуальність, співвіднести прийоми та методи навчання зі своїми особистісними особливостями та способами виконання педагогічних завдань. Важливу роль при цьому відіграють тренінгові заняття, що дають можливість показати майбутнім педагогам варіативність їх поведінки в залежності від педагогічної ситуації. Однак, методики навчання студентів,

що спрямовані на формування готовності майбутніх педагогів до реалізації особистісно-орієнтованого підходу, знаходяться в стадії становлення, тому важливим стає проблема більш детального вивчення даного феномена в контексті поставлених завдань. Отже, нашим пріоритетним завданням стало обрання найбільш ефективного для підвищення професійно-педагогічної готовності майбутніх фахівців, підходу щодо вирішення цієї проблеми.

У свою чергу, перехід до особистісно-орієнтованої парадигми навчання – одна із головних тенденцій сучасної освіти та педагогічної свідомості. Набуття лише певних теоретичних знань, що панували в суспільстві впродовж багатьох століть, давно вичерпало свої можливості, оскільки головна мета освітньої діяльності не зводиться до накопичення теорії, а особистісно-орієнтований підхід – прогнозований результат розвитку суспільства загалом. Повернення ж навчання до особистості обумовлено кризою технічної цивілізації. Особистісно-орієнтована парадигма протистоїть одноманітності у навчанні, наданню учбовому процесу гуманістичних форм, а процес засвоєння теоретичних знань є частиною виховання.

Створення умов, які сприяють тому, щоб при набутті знань і вмінь розвивалася сфера особистих властивостей індивіда являється основним компонентом і ціллю педагогічної діяльності. Орієнтація на розвиток вихованця, як особистості, індивідуальності та активного суб'єкта діяльності, можна реалізувати лише на основі нової стратегії педагога – підтримку в духовному самостворенні, формуванні здатності до самовизначення. Така діяльність набуває характеру діалогу, співпраці, співтворчості педагога та студента, де домінує взаємний обмін особистим досвідом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема дослідження готовності до професійної діяльності почала досліджуватися не так давно. Успішне формування професіоналізму особистості та діяльності майбутніх педагогів базується на їх готовності, провідною складовою якої є психологічна готовність, що є комплексним психологічним поєднанням функціональних та особистісних компонентів.

У психолого-педагогічній літературі проблема готовності вивчалася на різних рівнях, від розкриття змісту поняття, на що вказують дослідження О. Ф. Лазурського [3], А. Ф. Линенко [5], О. Г. Мороза [7], Д. М. Узнадзе [10].

У дослідженнях вчених в основі поняття готовності лежить феномен настанови. Так, Д. О. Леонтьєв [4], О. С. Прангішвілі [9]

розглядають настанову як готовність до активності, що виникає на основі взаємодії потреби і довілля. Психологічний підхід у визначенні суті поняття готовності пов'язує його зі ставленням як одним із регуляційних механізмів поведінки людини, її діяльності, що обґрунтовують в своїх працях Д. А. Кац [1], О. Ф. Лазурський [3].

Мета статті. Метою вивчення даної теми є ознайомлення та теоретичне обґрунтування необхідності самореалізації студентів у навчальному закладі, визначити та описати напрями їх становлення як висококваліфікованих спеціалістів, допомогти студентам відчути в собі приховану енергію, які б дозволили їм знайти власний шлях реалізації як майбутніх педагогічних працівників.

Виклад основного матеріалу дослідження. Необхідність розвитку у педагога готовності до реалізації особистісно-орієнтованого підходу обумовлена процесами модернізації освіти загалом. Актуальність проблеми формування готовності педагога до педагогічної діяльності посилюється у зв'язку з вимогами суспільства щодо підвищення якості сучасної освіти, специфічними особливостями якої є навчання як цілісний процес надання особистості необхідного для життєдіяльності соціального досвіду. Нові вимоги до педагогів акцентують свою увагу на здібностях сучасного вчителя, і, перш за все, це самовизначення в педагогічній діяльності по відношенню до гуманістичних цінностей, а по-друге, виконання педагогічних завдань відповідно до визначеної парадигми. При цьому значна кількість авторів справедливо констатують, що наявність кризи професійної компетенції, яку відчувають педагоги, працюючи у навчальних закладах, не володіють достатньо розвиненими професійно важливими особистісними якостями, що забезпечують гуманізацію їх педагогічної діяльності.

Актуальним стає питання про те, яким чином можна забезпечити формування та розвиток професійної готовності педагога до реалізації особистісно-орієнтованого підходу до діяльності та його ефективне використання на післявузівському етапі в умовах виконання професійних завдань. У зв'язку з цим, проблема дослідження даного феномена набуває все більшого значення, так як недопрацьовані теоретично-методологічні основи формування професійної готовності педагога до реалізації особистісно-орієнтованого підходу в педагогічній діяльності на післявузівському етапі, необхідно науково обґрунтувати умови ефективного формування у педагогічного працівника готовності в

межах гуманістичної парадигми, яка відповідала б сучасним вимогам суспільства та завданням гуманізації освіти.

- Головними тенденціями формування професійної готовності педагога до реалізації досліджуваного підходу у педагогічній діяльності постають наступні фактори:
- Суб'єктивна позиція педагога у виховному процесі, що пов'язана із особистим самовизначенням та розвитком психолого-педагогічної компетентності.
- Залежність успішності застосування особистісно-орієнтованого підходу від професійної та особистісної самореалізації педагога.
- Безперервність процесу освоєння діяльності як способу виконання професійних обов'язків гуманістичної парадигми.

Системна організація особистісно-орієнтованого професійного середовища передбачає розвиток психолого-педагогічної компетентності педагога як стратегію формування його професійної готовності до реалізації даного підходу, інтенсифікацію експериментальної праці, а також важливу роль психологічної служби у гуманізації педагогічної діяльності. Таким чином, ми спробуємо назвати фактори, які, на наш погляд, зумовлюють зміни в системі освіти в цілому.

Традиційна система освіти успішно працювала в умовах стабільного суспільства, забезпечуючи наявність багажу знань, умінь та навичок, які можна було б реалізувати в умовах передбачуваного майбутнього. Соціально-економічні зміни, що відбулися в суспільстві, зробили неможливими спроби спрогнозувати майбутнє. Крім цього, такі зміни потребують готовності педагогічної галузі до оперативних змін, підготовки випускника до динаміки змін у професійній діяльності, самореалізації, вимог сучасного суспільства до особистості. Актуальним також стає питання про розвиток готовності до самостійного прояву та завоювання необхідних для професійної діяльності знань.

Традиційна система освіти діяла в умовах обмеженої особистої відповідальності. Сучасні умови характеризуються більш жорсткими вимогами до педагога, його особистого вибору методів вирішення педагогічних завдань, особистої відповідальності за результати своєї діяльності. В таких умовах особливо актуальним стає розвиток готовності майбутнього педагога добросовісно і якісно виконувати обрану роботу, відповідати поставленим нормам та дотримуватися визначених правил.

Традиційна система освіти практично не надавала можливостей щодо прояву особистої ініціативи, творчості, обмеж-

увала спектр реалізації можливостей особистості. При цьому освіта опиралася на минулий досвід, формуючи репродуктивну діяльність, засвоєння раніше набутих знань, але не забезпечувала успіх у реальних змінюваних умовах. Творчий компонент, креативність у виховному процесі займали незначне місце, а сучасні умови вимагають готувати спеціалістів – майбутніх педагогів здатних до творчої діяльності, нестандартному мисленню, до розкриття та розвитку свого потенціалу. Із вищесказаного можна зробити висновок про те, що однією із завдань сучасної освіти – максимальне розкриття потенціалу особистості, його розвиток.

Традиційна система освіти робила акцент на становленні та реалізації прагматичних цілей, орієнтуючись на закріплення технічного способу мислення. Питання особистісного розвитку трактувалися виключно вихованням колективізму, взаємодії особистості і колективу. Сьогодні відбувається гуманізація освіти, збільшується значення етичних концепцій, духовності у міжособистісних відносинах.

Традиційно виховувалося прагматичне відношення людини до природи та суспільства в цілому. Сучасне буття вимагає більшої відповідальності за свою діяльність, яка б підтримувала екологічну рівновагу, надання переваги природоохоронним технологіям.

Отже, навчання у традиційній школі відрізняється своїми технічними нахилами. Однак, у наш час необхідно орієнтувати систему освіти на посилення духовно-гуманістичних нахилів, переосмислення соціально культурних пріоритетів діяльності особистості.

Важливу роль при процесі переходу від традиційної освіти до сучасних методів приділяється гармонізації особистості майбутнього педагога методами психолого-педагогічного тренінгу, що попередить виникнення професійного стресу, профілактиці «емоційного вигорання».

Вища освіта України, орієнтуючись на європейські стандарти і принципи Болонського процесу, в будь-якому випадку потребує впровадження інноваційних технологій. Крім того, постійно зростає кількість освітніх послуг, що вимагає якісних змін у концептуальній базі професійної підготовки майбутніх педагогічних працівників. Сьогодні актуальності набуває проблема розробки більш ефективних педагогічних методів і впровадження їх у навчальний процес. Важливим стає той факт, що уже в процесі навчання у вищій школі потрібно формувати необхідні

професійно-педагогічні знання, уміння та навички. Більшість дослідників стверджують, що проблема підлягає вирішенню не методом збільшення аудиторного навчання, а саме шляхом удосконалення організаційних форм навчальної роботи, використання та вдосконалення організації навчання, впровадження активних методів навчання як головної складової інноваційних технологій. Сам же процес розвитку необхідних умінь і навичок можна суттєво скоротити за допомогою інтенсивних тренувань, в яких моделюються елементи основних завдань професійної діяльності.

Тому, можна зробити висновок про те, що найбільший ефект у формуванні готовності майбутнього педагога надає саме метод тренінгу, що базується на розумінні особистості того, хто навчається, як активного учасника подій, що наближається до реальних.

Професійне довголіття педагога досягається шляхом гармонізації особистості, яка розуміється як процес поступового подолання й усунення невротичних компонентів власного внутрішнього світу, підвищення автентичності, узгодженість інтегральних якостей особистості [6]. Розуміння ж шляхів гармонізації свого внутрішнього світу сприяє позитивному емоційному сприйняттю себе та інших, допомагає уникати стресових і конфліктних ситуацій.

Гармонійній особистості педагога сприяють розуміння себе, адекватна самооцінка своїх можливостей, професійно значущих рис, якостей, усвідомлення самого себе, здатність знаходити баланс професійного та індивідуального, прагнення до саморозвитку, творчої самореалізації у професії.

Аспекти застосування тренінгів у професійній діяльності та підготовки майбутніх фахівців висвітлюють у працях Н. Бамбурак, Л. Петровської, К. Роджерса. Варто зазначити, що за останні роки чимало педагогів і психологів і присвятили свої дослідження розробці та опису теоретичних і методичних аспектів організації та проведення тренінгів. Зокрема, у центрі уваги проблеми розвитку професійних якостей майбутнього педагога на основі тренінгів були у працях В. Федорчука [11]. За допомогою тренінгових занять відбувається також розвиток комунікативних умінь, що відображається у працях В. Киричок [2] та А. Панфілова [8]. Проте, навіть сьогодні немає обґрунтованих соціально-педагогічних досліджень, які б висвітлювали теоретичні та методичні аспекти застосування тренінгових технологій у навчанні для формування готовності

майбутніх педагогів до реалізації особистісно-орієнтованого підходу.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок з цього напрямку. Підсумовуючи вищесказане, можна зробити висновок про те, що проведення тренінгових занять у процесі навчання майбутніх педагогів є досить ефективним методом для формування прагнення до засвоєння знань, умінь та набуття практичних навичок. Розробки тренінгових занять дозволять винести даний метод із лабораторних умов та істотно розширити сферу його використання у психолого-педагогічній практиці.

Перспективою подальших досліджень ми бачимо розробку тренінгової програми підготовки висококваліфікованих педагогічних працівників та формування у них готовності до реалізації особистісно-орієнтованого підходу.

Список використаних джерел

1. Кац Д. А. Элементарная педагогика / Д. А. Кац // Психологический журнал. – 1992. – №6. – С.145–151.
2. Киричок В. Тренінги та розвиток комунікацій / В. Киричок // Відкритий урок. – 2006. – № 1. – С.51–61.
3. Лазурский А. Ф. Альтруизм / А. Ф. Лазурский // Психология личности: Тексты. – М. : Изд – во МГУ, 1982. – 446 с.
4. Леонтьев Д. А. Установка как механизм смысловой регуляции деятельности / Д. А. Леонтьев // Теория установок и актуальные проблемы психологии. – Тбилисси: Мецниереба, 1990. – С.158–168.
5. Линенко А. Ф. Готовність майбутніх учителів до педагогічної діяльності / А. Ф. Линенко // Педагогіка і психологія. – 1995. – № 1. – С.125–132.
6. Мешко Г. Психолого – педагогічний тренінг як засіб гармонізації особистості майбутнього вчителя / Г. Мешко, О. Мешко // Український науковий журнал «Освіта регіону». – 2013. – № 3. – 330 с.
7. Мороз О. Г. Молодий учитель і шкільний колектив / О.Г. Мороз. – К. : Т-во «Знання УРСР», 1981. – 48 с.
8. Панфилова А. П. Тренинг педагогического общения: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / А. П. Панфилова. – М. : Издательский центр «Академия», 2006. – 336 с.
9. Прангишвили А. С. Психологические очерки / А. С. Прангишвили. – Тбилисси: Мецниереба, 1985. – 111 с.

10. Узнадзе Д. Н. Психологические исследования / Д. Н. Узнадзе. – М. : Наука, 1966. – 140 с.
11. Федорчук В. М. Соціально – психологічний тренінг «Розвиток комунікативної компетенції викладача»: навч. – метод. посібник / В. М. Федорчук. – Кам'янець-Подільський: Абетка, 2004. – 240 с.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Кас Д. А. Elementarnaja pedagogika / D. A. Kas // *Psychologicheskij zhurnal*. – 1992. – №6. – S.145–151.
2. Kyrychok V. Treningy ta rozvytok komunikacij / V. Kyrychok // *Vidkrytyj urok*. – 2006. – № 1. – S.51–61.
3. Lazurskij A. F. Al'truizm / A. F. Lazurskij // *Psihologija lichnosti: Teksty*. – М.: Izd – vo MGU, 1982. – 446 s.
4. Leont'ev D. A. Ustanovka kak mehanizm smyslovoj reguljacji dejatel'nosti / D. A. Leont'ev // *Teorija ustanovki i aktual'nye problemy psihologii*. – Tbilissi: Mecniereba, 1990. – S.158–168.
5. Lynenko A. F. Gotovnist' majbutnih uchyteliv do pedagogichnoi' dijalnosti / A. F. Lynenko // *Pedagogika i psihologija*. – 1995. – № 1. – S.125–132.
6. Meshko G. Psychologo – pedagogichnyj trening jak zasib harmonizacii' osobystosti majbutn'ogo vchytelja / G. Meshko, O. Meshko // *Ukrai'ns'kyj naukovyj zhurnal «Osvita regionu»*. – 2013. – № 3. – 330 s.
7. Moroz O. G. Molodyj uchitel' i shkil'nyj kolektyv / O. G. Moroz. – К. : T-vo «Znanya URSS», 1981. – 48 s.
8. Panfilova A. P. Trening pedagogicheskogo obshhenija: ucheb. posobyje dlja stud. vyssh. ucheb. zavedenij / A. P. Panfylova. – М. : Yzdatel'skyj centr «Akademyja», 2006. – 336 s.
9. Prangishvili A. S. Psihologicheskie ocherki / A. S. Prangishvili. – Tbilissi: Mecniereba, 1985. – 111 s.
10. Uznadze D. N. Psihologicheskie issledovaniya / D. N. Uznadze. – М. : Nauka, 1966. – 140 s.
11. Fedorchuk V. M. Social'no – psihologichnyj trening «Rozvytok komunikativnoi' kompetencii' vykladacha»: navch. – metod. posibnyk / V. M. Fedorchuk. – Kam'janec'-Podil's'kyj: Abetka, 2004. – 240 s.

N.V. Hurtovenko. The role of trainings in the formation of students-future teachers' readiness to the personality-oriented approach realization. The article studies the problem of readiness in the context of professional formation and opportunities of self-realization of future teachers in the process of University and postgraduate training. The impact of mo-

dermization of society on the studied phenomenon and its requirements to the teacher as an individual personality is ascertained. The activities of the personality are focused on personality-centered approach and giving the possibility to exchange experiences. The factors which largely influence the formation of the studied process of formation of a future teacher are defined for implementation of the approach in practice. The distinctive features between the traditional system of education and nowadays system are found out. The main tendencies of changes and their impact on the formation and the implementation of a particular approach are established. The levels and the views of scientists on the psychological readiness and its formation of future professionals are presented. The role of training sessions in the process of students training is appreciated. The individual features of the personality of the teacher are defined. The training classes are analyzed and we stated the fact that during training sessions the students should be able to build their own perspective plan for phase-out paths of self-development, to examine the problematic situations under the prism of activity of the teacher, to evaluate themselves and the effectiveness of their self-realization in a higher educational institution, where most of students really should be conscious of their strengths and weaknesses, to cultivate the sustainable desire to develop themselves in the conditions of educational institutions. In addition, the prospect of further studies in the chosen direction and its role in self-realization of the personality is defined.

Key words: readiness, training, personality-centred approach, teacher, activity, self-actualization, humanism.

Received February 11, 2016

Revised March 26, 2016

Accepted April 25, 2016

УДК 159.922

М.Т. Дригус

mariatr33@gmail.com

ПРОБЛЕМА ОСОБИСТІСНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ У КОНТЕКСТІ НАУКОВОЇ СПАДЩИНИ Г.С. КОСТЮКА

Drygus M.T. The issue of personal efficiency in the context of scientific heritage of G.S. Kostiuk / M.T. Drygus // Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, G.S. Kostiuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / scientific editing by S.D. Maksymenko, L.A. Onufrieva. – Issue 33. – Kamianets-Podilskyi : Aksioma, 2016. – P. 148–161.
